

koskevien yleistysten tasolle vaan jossa seuraaminen ja sisältövalinnat pyritään kehittämään - tietoisuusmuotojen kautta - yhteiskunnallisesta olemisesta käsin ja jossa tämä tapahtuu tavanomaisen empiirisen variaabelianalyysin abstraktisuuden sijasta konkreettisesti, sosiaalishistoriallista otetta lähenevällä tavalla. Työn ne ongelmat ja puutteellisuudet, jotka edellä osoitin, juontuvat suureksi osaksi sen ongelmakentän tavattomasta laajuudesta ja monisäikeisyydestä, joka avautuu, kun joukkotiedotuksen seuraamista ryhdytään lähestymään tästä näkökulmasta.

Edellä esittämäni perusteella pidän Irja Idmanin tutkielmaa ansiokkaana ja nimenomaan uusia näkökulmia avaavana suorituksena. Suosittelemkin mielihyvin sen hyväksymistä opinnäytteenä yhteiskuntatieteiden lisensiaatin tutkintoa varten.

Raimo Blom

LAUSUNTO IRJA IDMANIN LISENSIAATTITYÖKSI TARKOITAMASTA TUTKIMUKSESTA "OLEMINEN, TIETÄMINEN JA JOUKKOTIEDOTUS: TUTKIMUS KOLMESTA SUOMALAISESTA ARKITIETOISUUSMUODOSTA JA NIIDEN MUOTOUTUMISESTA"

Tampereen Yliopiston Yhteiskuntatieteelliselle Tiedekunnalle

Idmanin tutkimus koskee kolmen palkkatyöläisyryhmän - johtavien toimihenkilöiden, tekstiiliteollisuuden työläisten ja metalliteollisuuden työläisten - tietoisuuden rakennetta ja sisältöä. Lisäongelmana on näiden ryhmien joukkotiedotuskäyttäytyminen, joka tietoisuustutkimuksellisen ongelman kannalta saa tutkimusasetelmassa välittävän merkityksen. Kyseessä on tapaustutkimus, jonka yleistämisehtoja ei tutkimuksessa juuri pohdita. Tutkimusaineisto on kerätty sekä strukturoituina että ei-strukturoituina haastatteluina ja joukkotiedotuskäyttäytymisen osalta on käytetty myös päiväkirjanpitomenettelyä.

Tutkimusote ja tulosten esittämistapa on voimakkaasti tyypittävä. Toisaalta tutkimusongelma muotoillaan monessa yhteydessä myös sellittävään tapaan - jopa niinkin pitkälle että

tietyistä yhteiskunnallisen aseman ja biografian piirteistä seuraa välttämättömyydellä tietty tietoisuus (ajatusmuoto). Tutkimuksen tuloksena on tietty suhteellisen vakuuttavasti todisteltu tutkittujen ryhmien "olemisen muotojen" ja "tietoisuusmuotojen" sekä myös joukkotiedotuskäyttäytymisen tyyppierilaisuuden osoittaminen. Tämän osoittamisen keskiössä on sukupolven ja asuinseudullisen lähtöaseman, nykyisen aseman ja koulutuksen, vapaa-ajankäytön aktiivisuuden (tai rajoittuneisuuden) sekä joukkotiedotuskäyttäytymisen ja yhteiskunnallisen tietoisuuden (sen käsitteellisen jäsentyneisyyden ja suuntautuneisuuden) yhteenliittymisen osoittaminen.

Tutkimusasetelma ja tutkimuksen toteuttamistapa ovat kuitenkin mielestäni jossain määrin ongelmallisia. Se että tutkimusaineisto on alunperin kerätty osin toiseen tarkoitukseen ("Communication in the community"-tutkimukseen) asettaa tutkimukselle rajoituksia. Keskeisiä näistä ovat kysymykset siitä (1) miten onnistunut tutkimuksen aineistonhankintaperustana oleva palkkatyöläisten ryhmäjako on efektiivisten tyyppierojen esiintulon kannalta, (2) missä määrin palkkatyöläistyyppien kokemus- ja tietoisuusprofiilin kaikki olennaiset sisäiset kytkennät (rakenteistuminen) voidaan kerätyllä aineistolla osoittaa, ja (3) ryhmäaineistojen pienuuteen liittyvä ongelma/mahdottomuus kyseisten palkkatyöläisyryhmien sisäisten erojen (tai homogeneisuuden) tarkempaan empiiriseen osoittamiseen. Kaksi ensiksi mainittua ongelmaa ovat oleellisia ja niiden kohdalla näkyy myös merkittäviä aukkoja tutkimusalueen peruskirjallisuuden ja tehdyn tutkimuksen kannalta vertailuaineistona käyttökelpoisen empiirisen tietoisuustutkimuksen tuntemuksen suhteen.

Tutkimusalueen teoreettisen lähtökohtakirjallisuuden ja empiiristen tutkimusten tuntemuksen puutteesta voi todeta seuraavaa. Tutkimus ei osoita 70-luvun keskeisten luokkarakennetarcastelujen tuntemusta. Näillä olisi kuitenkin ollut merkitystä tutkimusasetelman laadinnan ja sen perustelujen pohdinnan kannalta samoin kuin palkkatyöläisen luokka-asemapiirteiden ("luokkatilanteen") tarkemman käsitteellistämisen suhteen. Toiseksi, luokkatilanteen käsit-

teellistämisen ja palkkatyöläistilanteen ja tietoisuuden keskinäisyyden ymmärtämisen kannalta sekä vertailuaineistona olennaisia olisivat olleet työläistietoisuutta ja -organisoitumista sekä ns. kapitalismin arkipäivä- ja sosialisaatioproblematiikkaa koskevan kirjallisuuden laajempi tuntemus ja hyväksikäyttö. Ennen kaikkea jälkimmäisen tutkimusalueen tuntemuksen hyöty olisi ollut sellaisen palkkatyöläiskokemuksen ja tietoisuuden sisäistä rakennetta koskevan esityksen koostamismahdollisuudessa, jonka avulla palkkatyöläistyypin kokemus ja tietoisuusprofiilit ja niiden vertailu olisi voitu tehdä sekä nyt tehtyä kokonaisvaltaisemmin että systemaattisemmin.

Tutkimuksen sivuilla 102-103 luonnehditaan tietoisuuden tarkastelun keskeisiksi ongelmiksi (1) esiintyykö tietoisuuden teema vapaasta ja tasa-arvoisesta yksilöstä henkilöiden illusatorisena itseymmärryksenä ja (2) löytyvätkö tutkittujen henkilöiden tietoisuudesta (ja ei-työaikatoiminnasta ja käyttäytymisestä) kapitalistien ja palkkatyöläisen luonnenaamioiden subjektiviteettiainekset. Näiden molempien määritettyjen ongelmien teoreettinen mieltämistapa on mielestäni jokseenkin pulmallinen. Sekä vapauden, tasa-arvon (ja pitäisi lisätä omaisuuden) illuusiot ns. yksinkertaisen kierron suhteiden rakenne-efekteinä että luonnenaamion käsite ovat "pääoma yleensä" käsitetasolle sijoitettavia. Siksi (koska ne ovat kyseisen korkean abstraktiotason - Marxin ekonomiakritiikin abstraktista konkreettiseen etenevän dialektisen esitystavan mielessä) - käsitteitä ei ole järkevää olettaa niiden *sinällään* löytyvän jostakin empiirisestä haastattelu-, tms. -aineistosta. Tämän vuoksi (juuri) tarvitaan käsitteellistä jatkokehitteilyä palkkatyöläistilanteen ja tietoisuuden konkreettisten ilmenemismuotojen ymmärtämisen mahdollistamiseksi. Keskeisiä teoreettisia kehitysuuntia kyseisen ongelman ratkaisupyrkimyksissä ovat olleet toisaalta palkkatyöläisen tilanteen eri olemis- ja kokemusalueiden tematisointi ja kyseisten sfäärien välisten ja muiden sisäisten toimintapakkojen ja -muotojen ja myös ristiriitojen osoittaminen (mm. Ottomeyer, Marquardt) tai ns. palkkatyöläisen luonnenaamion "venytys"

kaikkiin implikaatioihinsa (Volmerg, Falck).

Lisäksi aineksia ongelman teoreettiseen kehittelyyn ovat antaneet palkkatyöläissosialisaation historisiteettiin liittyneet sosiaalishistorialliset ja sosialisaatioteoreettiset tutkimukset. - Riippumatta näiden jatkokehittelyjen täydellisyydestä selvää on kuitenkin se, että luonnenaamion käsite ei ole konkreettisen analyysin (tai ns. reaalianalyysin) abstraktiota-soa, eikä sitä voida käyttää subsumptiologisesti empiiristen ilmiöiden luokkiin sijoittamisvälineenä.

Edellämainittujen keskeisten kriittisten kysymysten ohella voi mainita joistakin vähäisemmistä työtä lukiessa enempi tai vähempi ongelmallisilta vaikuttaneista seikoista. Ensinnäkin, vaikka kyseessä on tyypillistä tutkimus, olisi lukijan kannalta silti ehkä ollut valaisevaa tietää jotain mainittujen palkkatyöläisryhmien tai niitä läheisesti muistuttavien ryhmien tilastollisesta vallitsevuudesta Suomen yhteiskuntarakenteessa. Toiseksi, tutkimuksen liitteessä olisi ehkä tarvittu joitakin tutkimusryhmiä kuvaavia taulukoita ennen kaikkea näiden ryhmien sisäisestä homogeenisuudesta vakuuttumiseksi. Kolmanneksi, tutkimusta lukiessa jäi miettimään, mitä kaikkea muodon kategoria saataakaan yhteiskuntatieteissä merkitä ja mikä on näiden kyseisen kategorian kaikkien erilaisten merkitysten tai käyttöjen suhde esimerkiksi Marxin ekonomiakritiikkinsä yhteydessä käyttämään muodon kategoriaan. Ja neljänneksi, huolimatta tutkimuksen monista näppäristä empiiristä aineistonkeruuratkaisuista siinä käytettyjä tärkeimpiä ongelmia ja niiden syitä ja ratkaisumahdollisuuksia kolmella tasolla (Tampereella, Suomessa ja maailmassa) kysyen saatu haastatteluaineisto vaikutti toisaalta liian yleiseltä ja toisaalta liian kapealta palkkatyöläistietoisuuden kaikkien olennaisten puolien esiinsaamiseksi.

Edellä on keskitytty lähinnä Idmanin tutkimuksen kriittisten kohtien esiintuontiin. Tietyllä tapaa tutkimuksen ansiot liittyvät vastaaviin kohtiin. Teoreettisesti tutkimus pyrkii ylittämään ja monin kohdin ylittääkin tiedotusopissa vallinneet tietoisuuden muodostu-

mista koskevat yksioikoiset teoriaperusteet ja taas empiirisenä tutkimuksena tutkimus monin kohdin on selvästi juuri tyyppitapausten tutkimänsä vuoksi tiettyyn kokonaisvaltaiseen palkkatyöläisolemisen ja tietoisuuden yhteyden osoittamiseen pystyvä.

Esityksellisesti ja kielellisesti työ on kiitettävän selkeä. Sen sijaan käsitteellisesti ja terminologisesti olisi vielä yksi tarkastuskierros ehkä johtanut suurempaan yksinkertaisuuteen ja selkeyteen.

Edellä lausutun perusteella ehdotan, että YK Irja Idmanin lisensointityöksi tarkoittama tutkimus "Oleminen, tietäminen ja joukkotiedotus" hyväksyttäisiin opinnäytteenä yhteiskuntatieteiden lisensointitarkastusta varten.

uutta kirjallisuutta

ALANEN, Aulis J.
Taisteleva sanomalehti. I. Ilkka Alkion aikana (1906-1930) / Aulis J. Alanen. - Seinäjoki, 1981. - 284 s.

ELEKTRONIIKKA ja automaatio 1980-luvulla : tietoisuus graafiselle teollisuudelle / toimittajat: Annikka Tuukkanen ... (et al.). - (iikki) : Insinööritieto, 1981. - (47) s. : kuv. - (Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus, ISSN 0357-3451 ; 1981, 31).
ISBN 951-793-432-7 (rengaskansio)

FINNISH films = films finlandais 1981 / ed. by Kari Uusitalo, Hellevi Reinikainen. - Hki : The Finnish Film Foundation, 1981. - 48 s. : kuv.

GOLDHABER, Gerald M.
Organisaatioviestintä / Gerald M. Goldhaber ; suom. ja Suomen oloihin lyhentäen toim. Osmo A. Wiio. - Hki : Weilin + Göös, 1981 - 128 s. - (Ekonomia ; 72).
Alkuteos: Organizational Communication. - ISBN 951-35-2385-3

GRÖHN, Terttu
Sanomalehtien käyttö peruskoulun yläasteilla ja lukioissa / Terttu Gröhn. - Hki : Kouluhallitus, 1981. - (7), 46 s. : taul. - (Kouluhallitus, oppimateriaalitoimisto, julkaisuja, ISSN 0357-6442 ; 1980, 2).
ISBN 951-46-5129-4

HAAVISTO, Päivi
MTV:n uutishankkeen vaiheet ja sitä koskeva mielipidekirjoittelu keskustapuolueen ja Suomen sosialidemokraattisen puolueen sanomalehdissä vuosina 1977 ja 1979 / Päivi Haavisto, Suvi Hänninen. - Hki : Mainos-TV, 1981. - 32 lehteä : kuv., liitt. - (MTV:n viestintäraportteja, sarja A ; 1981, 1).
ISBN 951-9463-24-0

HELLMAN, Heikki
Ajatusten Marshall-suunnitelma : katsaus 'kansainvälisen viestinnän' tutkimuksen kehityspiirteisiin ja sosiaaliteknologisoitumiseen / Heikki Hellman. - Tampere : Tampereen yliopisto, 1981. - (6), 133 s. : taul. - (Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja B, ISSN 0358-4585 ; 4/1981).
ISBN 951-44-1094-7

INFÖRANDET av ADB-baserad bildbehandling i tidningsproduktion / Hannu Saarelna ... (et al.). - Otnäs : Teknillinen korkeakoulu, graafinen laboratorio, 1981).
Ett NATS (Nordisk avisteknisk samarbetsnämnd) -projkt, utfört vid Laboratoriet för grafisk teknik vid Tekniska högskolan i Helsingfors. - ISBN 951-752-144-8

KALKKINEN, Marja-Leena
TV-ohjelmien tunnistaminen : Yleisradion vai Mainos-TV:n ohjelma / Marja-Leena Kalkkinen. - Hki : Yleisradio, 1981. - (4), 11 s. : liitt., taul. - (Yleisradio, suunnittelu- ja tutkimusosasto, sarja B, ISSN 0357-5179 ; 2/1981).
ISBN 951-43-0219-2

KASTARI, Pirkko-Liisa
Antti Chydenius ja painovapauden aate / Pirkko-Liisa Kastari. - Tampere : Tampereen yliopisto, 1981. - (4), 86 s. : kuv. - (Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja B, ISSN 0358-4151 ; 5/1981).
Sivulaudaturtutkielma. - ISBN 951-44-1092-0.

KULUTTAJAT ja kuluttajaohjelmat : TV:n ja radion kuluttaja-ohjelmien yleisöreaktioiden ja ohjelmatuotannon pohjoismainen arviointi. - Hki : Elinkeinohallitus, 1981. - 68 s. - (Elinkeinohallitus, kuluttaja-asiaosasto, sarja B, ISSN 0357-6051 ; 3/1981).

LEHTILÄ, Erkki
Sananvapaus ihmisoikeutena : sananvapauden tarkastelu perinteisten porvarillisten ihmisoikeuskäsitteiden valossa / Erkki Lehtilä, Kari Tyni. - Tampere : Tampereen yliopisto, 1981. - (6), 168 s. - (Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja A, ISSN 0358-4585 ; 4/1981).
Pro gradu -tutkielma. - ISBN 951-44-1096-3

MALMBERG, Tarmo
Viestintä ja kulttuuri : tekstejä viestinnän teorian ja tutkimuksen kulttuuriteoreettisista perusteista (1978-81) / Tarmo Malmberg. - Tampere : Tampereen yliopisto, 1981. - (2), XIV, 170 s. : taul. - (Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja C, ISSN 0358-4593 ; 2/1981). -
Myynti: Yliopiston paperikauppa, Tampereen yliopisto, Kalevantie 4, 33100 Tampere 10. - Hinta: 12,50 mk. -

PIETILÄ, Jyrki
Ammattiyhdistystietous, tiedonkulku ja järjestölehti : Liiketoimintajärjestöjen liiton lukija- ja tiedonkulkututkimus / Jyrki Pietilä. - (Hki) : (Liiketoimintajärjestöjen liitto), 1981.
1. - 289 s.
ISBN 951-99324-1-0